

ACADEMIA ROMÂNĂ

DREPTUL LA VIAȚĂ AL STATELOR MICI

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRAS DIN:

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Seria II. — Tom. XXXVII.

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE



BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Co., C. SFETEA, PAVEL SURU

LEIPZIG

OTTO HARRASSOWITZ.

VIENA

GEROLD & COMP.

1915.

315.

Prețul 20 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din Anale pentru 1878—1888 2.—

Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.

Indice alfabetic al volumelor din Anale pentru 1888—1898 2.—

Tom. XXV—XXX. — Desbaterile și Memoriile Academiei în 1898—1908.

Indice alfabetic al volumelor din Anale pentru 1898—1908 2.—

Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9 5.—

• *XXXI. — Memoriile Secțiunii Istorice 10.—*

• *XXXII. — Desbaterile Academiei în 1909—1910 5.—*

• *XXXII. — Memoriile Secțiunii Istorice 14.—*

• *XXXIII. — Desbaterile Academiei în 1910—1911 4.—*

• *XXXIII. — Memoriile Secțiunii Istorice 12.—*

Francisc Rákóczy al II-lea, învietoarea conștiinței naționale ungurești și Românii, de *N. Iorga* —,40

Un călător italian în Turcia și Moldova în timpul războiului cu Polonia, de *N. Iorga* —,30

Două documente privitoare la revolta boierilor din țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel Rău, 1508—1510, de *Ioan Pușcariu* —,20

Carol al XII-lea, Petru cel Mare și țările noastre, de *N. Iorga* 1.—

Câteva note despre cronicile și tradiția noastră istorică, de *N. Iorga* —,20

Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei și Moruzestii, de *N. Iorga* —,40

Răscoala Seimenilor în potruiva lui Mateiu Basarab, de *N. Iorga* —,30

Ceva despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791, de *N. Iorga* 1.—

Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de *D. A. Sturdza*:

— I. Tratatul de Paris din 30 Martie 1856 —,40

— II. Anul 1856 1,20

— III. Anul 1857 1,60

— IV. Luerările Divanurilor ad-hoc din Iași și București. 1,60

— V. Anul 1858. Căimăcâmia din Moldova a domnilor Ștefan Catargiu, Vasile Sturdza, Anastasie Panu 1.—

Partea Românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească (influențe și conflicte), de *N. Iorga* —,20

Munții Tâmaș și Tâmașel, de *Ioan Pușcariu* —,20

Dinastia lui Radu Negru Vodă în Ungro-Vlahia (Valahia Mare) și Dinastia Basarabilor în Oltenia (Valahia Mică) și în Valahia Mare, de *Dr. Atanasie M. Marienescu* 1.—

Tom. XXXIV. — Desbaterile Academiei în 1911—1912. 4.—

• *XXXIV. — Memoriile Secțiunii Istorice. 20.—*

Breasla Blânarilor din Botoșani, Catastihul și actele ei, de *N. Iorga*. Pagini din istoria culturală: I. Privilegiul din 1815 al Târgului Frumos. — II. Din viața moșnenilor vieri ai ținutului Săcuilor, de *N. Iorga* 1.—

Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de *Dimitrie A. Sturdza*:

— VI. Anul 1858. Adunarea electivă din Iași 1.—

— VII. Anul 1858. Căimăcâmia din Valahia a domnilor Emanoil Băleanu, Ioan Manu și Ioan A. Filipescu și influența precumpănitoare a Adunării Elective din Iași asupra Adunării Elective din București 1,60

Turburări revoluționare în Țara-Românească între anii 1840—1843, de *Ioan C. Filitti* 1.—

Contribuții la istoria bisericii noastre: I. Despre Mănăstirea Neamțului. — II. Bălinești, de *N. Iorga* —,40

O scrisoare din 1679 a Mitropolitului Dosofteiu, de *I. Bogdan*. —,50

Cetatea Ulmetum. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911, de *Vasile Părvan* 5.—

Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc în 7/19 și 9/21 Octombrie 1857, de *Dimitrie A. Sturdza*, I —,40

— II. —,80

— III. —,70

Nicolae Kretzulescu, 1812—1900—1912, de *A. D. Xenopol*. —,20

Gheorghe Asachi ca tipograf și editor — după Catalogul lui din 1847, — de *N. Iorga* —,60

Politica Austriei față de Unire. — I. Înainte de Conferințele din Paris, de *N. Iorga* —,30



DREPTUL LA VIAȚĂ AL STATELOR MICI

DE

N. IORGA

Membru al Academiei Române.

Sedința dela 20 Februarie 1915.

I.

Războaiele aduc un folos pentru cugetarea politică; ele dau o expresie limpede, categorică, absolută unor formule cari până atunci se strecurau timide în lucrări de specialitate, în considerații personale, în publicații legate de o anumită direcție numai. În aceste momente în cari cugetul are o sinceritate crudă, în cari el nu mai e încătușat în exprimarea lui de nici un fel de conveniențe, rezerve și precauțiuni, se enunță sgomotos, cu un entuziasm provocător, programe la baza cărora stau afirmații și deducțiuni de natură științifică, pe cari circumspecțiunea păcii le ascunsese cu îngrijire măcar de publicul cel mare internațional (1).

Marele conflict între națiuni, cel mai mare pe care l-a cunoscut lumea și ai cărui campioni sau marturi adânc impresionați suntem, a pus în discuție chestiunea existenței statelor mici. Monarhiile mari, întemeiate la începutul erei moderne în limite geografice potrivite pentru administrație și apărare pe temeiul dreptului de moștenire ori al cuceririlor, le-au lăsat să subsiste în multe locuri: mai ales în Italia și în Germania. Eră la început, când trăia atâta din evul mediu, *respectul dreptului*, scrupulul de a se atinge legitimitatea, frica de a slăbi prin anexări datorite forței acel principiu de strictă legitimitate care sprijinia absolutismul regalității, grija revendicațiilor și revoluțiilor ce ar fi putut rezultă din deslănțuirea

(1) Cf. rezumatul, de P. P. Stănescu, al părerilor exprimate de fruntași ai științei germane în revista moniștilor, în *Neamul Românesc* din 25 Ianuarie 1915.

realităților nouă contra vechii idealități politice. Pe urmă s'a adaus și un alt motiv.

Răsboaiele multe și grele făcură ca omenirea să se teamă de războiul perpetuu. Luptătorii pasionați înțelesesă că statul mic poate împiedecă atâtea motive de jignire și încăierare. El deveni astfel de o potrivă de prețios tuturor vecinilor mai puternici cari-l încunjurau. În jurul hotarului său se înfrâneau de sine porniri năvălitoare cari, ciocnindu-se, ar fi putut să se sdrobească. Il lăsau să trăască, doriau ca viața lui să se perpetueze, erau gata să-i apere existența. Intre altele și pentru că asemenea state, cari veniau de-a dreptul din evul mediu, n'aveau o suprafață mare ori granițe firești, capabile de a-i înlesni o întindere și fiindcă nici un principiu mai sacru decât interesul momentan al celorlalți, nici un drept superior acelui al tradiției legitimiste nu se cuprindea în ființa sa ideală.

Veacul al XVII-lea se opri la teoria *echilibrului european*. Se ajunsese în sfârșit la o stare de lucruri tolerabilă. Trebuiă făcut orice pentru ca instabilitatea sa de fapt să nu fie atinsă, deschizându-se o nouă eră de cutremure și distrugeri. Acest echilibru delicat nu se putea realiza decât numai prin statele mici. Ele erau elementul care ținea cumpăna. Fără greutatea acestora mărunte, atent cântărite, oricând un braț se putea ridica în dauna celuiilalt. Deci ele se mănțineau, ba chiar, la orice oscilare amenințatoare, se adăugiau altele. Astfel răsări, în veacul al XVI-lea, prin revolta împotriva lui Filip al II-lea, care constituia marea primejdie a echilibrului politic, Statul Țerilor-de-jos unite.

Revoluția franceză, anexând din punct de vedere militar, cruță totuș forme pe cari le cerea grija pentru acea libertate a națiunilor care-i eră scrisă în programul de ofensivă contra Europei. Cucerind, ea procedă prin republice-sucursale, cari, de fapt, n'aveau nici o putință de viață proprie. «Națiune» pe atunci eră orice comunitate politică liberă, fără legitimație și mărginire etnică neapărată. Adevăratele națiuni, *organice*, vegetau în astfel de *libertăți* «naționale».

Napoleon aveă rude și generali de plasat. Astfel «de state mici» îi conveniau pentru asigurarea viitorului lor sau răsplătirea serviciilor aduse. El le consacră deci acestei meniri, de a îndreptăți o Curte înrudită sau vasală. Și cu atât mai mult prețuia el valoarea lor, cu cât *erau necesare combinațiilor la cari se opriă* în fiecare moment mintea lui neliniștită, acel *irrequietum ingenium*, care-l mână tot înainte, către glorie și pieire. La un semn al lui, aceste «state»

luau formele voite, fără mai multă luptă decât a norilor instabili într-o îndoelnică zi de primăvară.

Revenind la oarecare legitimitate, folosindu-se de situațiile din nou create, cari erau adesea foarte comode, obiectând imposibilitatea unor anumite restaurări de drept, lucrând, apoi, după îndreptariul interesului vechilor dinastii unite contra «tiranului» și menajând zone neutre de state mici, cari puteau merge și până la Republica Cracoviei, în care se rezumă independența națională a Poloniei, congresul din Viena creă o stare de lucruri care în Portugalia, în Elveția, în Țerile-de-jos—nu fără o corectură esențială—, în țerile scandinave—unde altă corectură a intervenit în zilele noastre chiar—s'a păstrat până la izbucnirea actualului războiu.

Dar am vorbit de corecturi pe cari diplomația nu le-a vrut, pe cari a căutat să le previe, să le înnăbușe, să le reducă la cât se poate mai puțin, să le împiedece de a se desvoltă.

Ele privesc întâiu unele formațiuni ale congresului. Ar fi prea lung să indic măcar în liniile generale progresul, printr-o *cultură populară*, de *realități*, a spiritului național. Acest spirit există, în contrazicere cu atâtea forme politice, pe la 1830. El trebuia să le atace și, unde eră mai puternic, să le sfărme, cu mai multă sau mai puțină greutate, găsindu-și și aliați de altă natură. Catolicismul, ocupațiile agricole și industriale, tradițiile provinciale ajutară crearea unei Belgii mai mult franceze lângă Olanda pur flamandă.

Dar acelaș principiu creă o întreagă categorie de state cari n'au alt motiv de existență real. Sărbii se constituiră într'un stat național de cel mai intransigent caracter. Răscoala Grecilor creă Regatul Eladei. O întreagă mișcare de prefacere a unit Moldova și Muntenia, naționale, dar fără acelaș principiu național la bază, în Principatul român. Războiul din 1877 lasă o Bulgaria liberă și o Rumelie Orientală pe care aceea eră să și-o adauge îndată.

Aceste state trebuiră să lupte mult pentru a fi admise în dreptul public european, pentru a fi deplin și de toți recunoscute. Ființa lor eră doar o amenințare pentru vechiul principiu al dinastiilor, cari, de pe un teritoriu moștenit, au dreptul să se întindă oriunde, cât le ajută averea și vitejia «supușilor» și le îngăduie rezistența vecinilor.

Odată ce ele se impuseră însă, state mai mărișoare — ca Piemontul — sau chiar state atât de mari ca Prusia scriseră principiul național pe steag, ajutând, în acelaș timp, și o dinastie ambițioasă, dar și legitima dorință a popoarelor de a da toată măsura

puterilor lor în acea formă politică unitară care singură le permite aceasta. Un nobil idealism, rămas după epoca romantismului, le veni în ajutor. Studiile de etnografie, de lingvistică, de istorie, predominarea științelor naturale despre organisme (ca fiziologia) fură împreună un factor esențial pentru stabilirea *nouăi ere de drept național*.

Și atunci statele mici naționale își găsiră neapărat un sprijin în statele cari se făcuseră mari prin biruința principiului național. Acestea întâmpinau totdeauna o jenă în opunerea la anumite aspirații pe cari le treziseră și exemplele lor. Chiar în monarhiile internaționale — cum vom vedea îndată, — germenii de viață națională se întăriseră, și astfel slavismul în Rusia, maghiarismul și iugoslavismul în Austria se adăugiau la factorii de perturbație în lumea, mândră de libertatea sa, setoasă de alte ideale, a statelor mici naționale.

Dar aceste state nu cuprindeau pe toți consăngenii lor. Ei fremătau în robie, și mâni dorite de a-i putea ajuta se întindeau spre dânsii. Și iarăș exemplul marilor unități naționale, aproape depline, vrăjă spre nouă silințe, cu orice riscuri și chiar cu primejdia de a strică pacea lumii. Călcând peste acest scrupul, care le eră indiferent în fond, statele balcanice au făcut la 1912-3 ceea ce știm.

II.

Rămăseseră însă, am zis, state cari se sprijiniau pe vechile baze, Imperiile internaționale, cari totuș și ele, negând dreptul întreg al naționalităților, de a trăi după nevoile și dorințele, după chemarea lor, erau silită să vorbească, prin rassa pe care totuș o reprezentau, mai ales de o idee națională, menită să le dărâme cândva. Astfel Austria, care fu silită a reface o Ungarie ce nu putea fi decât național-maghiară, după tendințele rasei care smulsese recunoașterea ei, și cealaltă jumătate a monarhiei căută să devie tot mai mult germană, afară de un moment de șovăire, în care Francisc-Iosif, prin vizita-i la Cattaro, prin planurile de secundogenitură balcanică, în Bosnia, Hertegovina, poate și în Serbia, încercă a opune iugoslavismul catolic austriac ortodoxiei panslaviste a Rușilor. Astfel Rusia însăș, în care idea națională rusească exagerată produse, înălăturându-se stricteța ortodoxiei politice de odinioară, factorul sentimental, romantic, nou al panslavismului. Astfel chiar Turcia, care-și aminti de otomanismul rasei sale dominante pentru a schiță din nou programul lui Soliman cel Măreț și, sprijinindu-se pe comunitatea în Islam cu atâtea milioane din toate colțurile lumii, visă de un panslavism mondial.

Dar, cum se vede, la toate aceste state și în toate manifestările lor, idea națională, primită prin contagiune, impusă prin revolte și opuneri provinciale, luă un caracter de imperialism, potrivit cu tradițiile locului, străin de dânsa, unde noul principiu pătrunsese. *Maghiarismul modern* se confundă cu *ungarismul medieval*, care, nefiind o formă națională, ci una exclusiv politică, derivând dintr'o cucerire, la orice prilej, prin orice mijloace, n'are a face cu cel dintâiu. Germanismul din Austria rămâne tradiționalist, habsburgic și dinastic, și în forma sa oficială fuge de unirea cu Germania. *Rusismul* se dă sfios în lături pentru a admite forma actuală internațională a Imperiului, în limitele pe cari i le-a dat o victorioasă expansiune militară de mai multe secole și, pe de altă parte, el se așterne ca prag pentru înaintarea triumfală a *panslavismului* universal, care pornește numai dela o comunitate a rasiei și dela o asemănare de limbi. Nimic nu rebutează mai mult pe patriotul, pe naționalistul din Turcia decât ideea că s'ar putea ca Imperiul, marele și glorio-sul Imperiu, ale cărui tradiții le-a primit întregi în conștiința sa, să abdice *otomanismul* stăpânitor pentru a se coborî la o situație de *turcism*, mărginită de constatări naționale, precise, făcute asupra stării de lucruri de astăzi.

Astfel o *falsă concepție națională* se întoarce împotriva celei adevărate. Ea eră dușmana statelor mici, evocând ideale din evul mediu, când imperialismul se boltia deasupra formațiunilor politice multe și mărunte.

Dar primejdia eră mai mare decum se vede la început. În acele timpuri medievale, dominația nu însemnă decât recunoașterea unui titlu superior, datoria unui omagiu care măguliă vanitățile, plata unui tribut care eră totdeauna destul de modest, daruri după datină la anume prilejuri solemne, obligații de înfățișare și de suită, ajutorul militar în anume locuri și la timpuri anumite. Acuma însă aceia cari se îmbracă în veșmintele anticvate ale lui Ludovic cel Mare, ale lui Matiaș Corvinul, ale lui Carol Quintul, ale lui Soliman cel Măreț și ale lui Petru cel Mare, medieval încă, deși trăia la 1700, înțeleg adevărata stăpânire, care ține tot, supraveghează tot, se amestecă în toate prin meticuloasa-i administrație. Și această stăpânire, pornită dela idei ce se afirmă ca naționale, *înțelege a des-naționaliza chiar a doua zi după cucerire: căderea statului înseamnă primejduirea nației, dominațiunea statului mai puternic, mai mare înseamnă expansiunea nației dominante, pe care statul*

o ațăță, o conduce și o ajută prin toate mijloacele sale, cari sunt astăzi nesfârșite și atotputernice.

Asemenea concepții, cari denaturează principiul național preținzând a-l aplica, *vițiază însă chiar în statele mici puritatea acestui principiu*. Ungaria maghiară voeste să-și aibă, ca în veacul al XII-lea, Serbia, Bulgaria, Cumania, Rusia apuseană? Ei bine, Serbia va voi să învieze stăpânirea lui Ștefan Dușan întreagă, fără a se gândi că, din moment ce vechiul Craiu și-a zis Țar, deci pretendent la coroana romană, universală, a Bizanțului, el părăsiă caracterul său național, cât și întru cât îl avea. Bulgaria va voi moștenirea lui Simion, a lui Ioniță în Tracia și până la Țarigrad, a lui Samuil în Macedonia și la Adriatică,—toți Țari și Cesari și aceștia, cari considerau pe Bulgarii lor numai ca materialul uman cu care se poate ajunge la porțile Sfintei Sofii. Grecii, deși «Elini» cum s'au proclamat la creațiunea, modernă, a regatului lor, se vor reface «Româi», Romani deci în ordinea politică, pentru a reclama tot ce avuse Bizanțul, care, și când eră mai grec în ce privește limba, nu desprețuia nimic mai mult decât meschina tradiție politică a Eladei. Ba noi înșine începurăm a vorbi în 1913 de drepturi balcanice cari treceau cu mult peste cerințele noastre naționale adevărate.

Această vițiere a unei teorii necesare pentru viața bine orânduită și sigură în pace a lumii permitea să se ridice ca argument hotărîtor pentru soarta tuturor statelor mici formula dreptului celui mai tare. Odată ce ideea națională e numai principiul generator și punctul de plecare al energiei unui stat, al pornirilor sale spre cucerire și supunere, odată ce ea nu este elementul esențial de viață al aceluia stat,—înfrânarea în acelaș timp când este legitimarea și apărarea lui,—ce poate opri o armată mai mare, un tezaur mai plin, o administrație mai perfectă, într'un cuvânt o mecanică superioară, de a înlătură alte formațiuni cari sunt capabile de fapte asemănătoare, dar, din nenorocire pentru ele, dispun de mijloace mai puține?

Acesta e sensul, adânc imoral, al notei Berchtold din Iulie 1914, prin care s'a provocat cea mai groaznică nenorocire pe care o poamenesc analele omenirii.

Dar Austro-Ungaria n'a emis o teorie formală pentru a legitimă proiectul său de «expediție pedepsitoare», de «garanții prin ocupație», de interzicere a politicei proprii îndreptată către un stat independent. Onoarea teoriei nouă pentru o nouă viață politică a omenirii revine învățaților germani.

III.

Nu vom aminti numele acelor cari au proclamat acest nou îndreptariu pentru legăturile dintre popoare, îndreptariu care, cu o deplină liniște rece, înlătură statele mici, le înlătură, oricare ar fi originea și caracterul lor, le înlătură chiar când tolerează vegetarea lor temporară în anumite margini ale teritoriului și ale acțiunii, linzând, de fapt, și la suprimarea oricui reprezintă mai puțină forță organizată și capabilă de o imediată forță biruitoare, până s'ar ajunge la îndeplinirea absolută a stăpânirii unui singur popor ales, «păstor unic peste o singură turmă», după Scriptură.

Pentru a înțelege cum de s'a putut ajunge, de către suflete nobile și inteligente superioare, la asemenea idei, tot atât de răs-pingătoare pe cât sunt de absurde, trebuie să ne gândim la schimbările pe cari anumite curente de idei, în legătură cu desvoltarea unor științe speciale, le-au produs în spiritul german, — de unde au trecut, prin frecventarea școlior germane, prin cetirea literaturii germane, și la alte popoare.

Când studiile privitoare la om, la omul care cugetă și simte, studiile de filologie, de istorie, de istorie literară, de filozofie — aceasta inspirându-se din acelea — predominau în marele atelier de muncă intelectuală al unei Germanii încă desunite, care-și află mângâierea în splendidele ei speculații ideale, dreptul național, dreptul public, respectul pentru libertate însuflețiau cugetarea germană aplicată la politică.

Răsboiul victorios dela 1870—1, crearea Imperiului n'ar fi ajuns ca să schimbe total această stare de spirit. S'au făcut însă în timpurile din urmă pași de uriaș în două domenii științifice: în științele despre natură, cari cuprind pe om numai până la ivirea umanității sale, de esență divină, și în științele economice, cari cuprind pe om numai în producerea, împărțirea și gustarea mijloacelor materiale indispensabile pentru existența sa. Și Germania, ducând mai departe teoriile despre natură, a creat, se poate zice, acelea despre economiile naționale și economia politică generală.

Înainte de aceasta, științele despre natură și economie vor fi suferit mult în progresele lor de pe urma filozofiei umaniste, care le regentă; dar paguba aceasta este nemăsurat mai mică decât aceea rezultată, nu pentru anume domenii de studii, ci pentru omenirea întreagă, din încălcarea de competență pe care o săvârșiră științele naturale și economice odată cu biruința lor.

Natura, zic științele naturale, e un câmp de luptă. Speciile apar prin lupta ce se petrece în lume între varietățile întâmplătoare. Specia inferioară, învinsă, pierе înaintea uneia cu mai multe însușiri de adaptare, «deci» superioară. De ce n'ar fi așa și cu oamenii? Starea de războiu, ziceau Hegelianii (1), preocupați de afirmarea unor anume principii absolute strecurate și în viața de stat ca esență a ei, e naturală, e dorită chiar, e necesară. În războiu pier însă de multe ori oameni sdraveni, oameni distinși și rămân, în oarba acțiune a gloanțelor și bombelor, în trădătoarea pătrundere a bolilor, cei mai norocoși, dacă nu și cei mai precauți, mai șireți, mai lași, și, cu deosebire, cei netrebnici, cu cari războiul n'are ce face. E adevărat. Dar «selecția colectivă» se face! Națiile cele mai bine înzestrate biruesc. Omenirea a făcut un pas mai departe deschizând cale mai liberă unei rase superioare, susceptibilă de o mai mare și mai repede desvoltare. Deci statele mici se pot înlătura, ele *trebuie* să se înlătura. Ce reprezintă ele, așa slabe cum sunt, din acest punct de vedere, deciziv, al progresului umanității?

Cismarul fără ucenici, croitorul cu două trei calfe, dispar, spune economistul înaintea fabricilor, cari întrebuițează sute, mii de lucrători, mijloace mecanice uriașe, capitaluri de milioane. Intre fabrici chiar se duce lupta. Cea mică va cădea în folosul celeilalte. «Kleinbetrieb», mica exploatare, nu poate sta în calea mării exploatări, «Grossbetrieb». Automobilul strivește căruța cu boi, dacă-i stă în cale. Și ce sunt alta statele mici decât ateliere patriarhale în cari marfa se face cu greu și se vinde fără câștig, o încurcătură pentru omenire, o pacoste chiar pentru cel care e amestecat în nenorocita lor vegetare?

Au fost odată *civilizații*, spune filozoful culturii; este acum o *cultură*. Aceasta îmbrățișează într'un spirit unitar toate problemele, cuprinde toate domeniile, întrebuițează toate mijloacele. Cu cât se desvoltă mai mult, ea aparține mai puțin unui singur popor. Valoarea ei practică e universală. Științele aplicate-i fac gloria și rezultatele lor fericite se leagă cu acea nevoie de traiu bun, de amestitoare gustare a vieții pe care azi o simte toată lumea. Pentru un cântec ajunge ciobanul din munte, pentru o poemă un aed orb, pentru o dramă un meșter de scenă, un actor ambulant, pentru o statuie, pentru un tablou, un meșteșugar de geniu. Pentru ceva care trebuie să cuprindă, în massă mare, pentru toți, pentru binele și fericirea

(1) Vezi și lucrarea recentă a d-lui D. Gusti, *Sociologia Războiului*, Iași 1915.

lor, ceva din toate acestea, în cantitate mare, orice calitate ar impune timpul, trebuie societățile mari. Națiunile mici sunt de sigur o piedecă prin patriarhalismul lor tradițional; ele vor trebui invadate și învinse. Cu statele mici e mai ușor: un asalt al numărului, al mijloacelor perfecționate de distrugere ajunge. Omenirea scapă de ele.

Suntem și noi un stat mic. Chiar realizând unitatea noastră națională, vom fi încă un stat din cele relativ mici. În Anglia, în Franța au răsărit, în focul luptei, apărătorii statelor mici, ca și ai principiului naționalităților. S'au adus argumente numeroase, unele de sentiment, cari impresionează, altele de amintiri istorice, cari interesează. Uneori sunt strigate de convingere ale unei conștiințe oneste. Alteori simple pledoarii de ocazie. Doar neutrii sunt state mici, ba chiar neutralitatea lor e impusă uneori prin aceea că n'au mijloacele ce trebuie pentru a îndeplini ce doresc în fundul sufletului și ce nu cugetă totuș a mărturisi oficial, pentrucă, atunci, ar trebui ca imediat să apuce arma. Astfel de declarații deci, frumoase, de sigur, sunt și oportune, deși până astăzi ele n'au produs rezultatele dorite, — neutrii, state mici, rezervându-se în măsura slăbiciunii lor și având, pe lângă aceasta, și amintirile lor proprii.

Dar, fiindcă problema se va pune la congresul de pace, după ce și acești neutri vor sângeră larg din toate vinele lor, fiindcă e vorba de ce va fi Europa, lumea, o mare bucată de vreme — căci cine se va încumeta să provoace imediat un nou războiu după oribila experiență a acestuia? — este bine ca statele mici să vorbească și ele deadreptul, să se prezente personal înaintea judecății puținelor oameni cuminți ce au mai rămas pe lume.

Am făcut o deosebire între statele mici de creațiune diplomatică și cele de formațiune organică, națională. Cele dintâi au și ele dreptul la respect. Diplomații celor mari le-au creat, le-au ajutat să trăească, le-au garantat. Chiar dacă n'ar avea tradiții proprii, ca acelea cari au fost în stare să producă defensiva atentă și mândră, cu arma la picior, a Elveției și sublimul sacrificiu al Belgiei, ele nu pot fi atinse în dreptul lor de existență de aceia tocmai, cari, trăgând anumite hotare, *pentru existența lor proprie*, au adus formarea unei stări de spirit care nu se poate distruge prin proclamația afișată la un colț de stradă a cutărui general de invaziune. Prin această conviețuire, impusă de voința europeană, s'au creat particularități literare, deprinderi politice, forme originale de viață

în societate, care leagă, în curs de mai multe generații, pe cei ce au trăit astfel la olaltă. Și prin această activitate a unui număr de oameni în aceleași granițe s'au creat interese materiale, economice, de cari nimeni n'are dreptul să se atingă, și cu atât mai puțin aceia cari au contribuit așa de esențial la producerea lor.

Dar încă un argument pledează în favoarea acestor state pe cari unii le pot privi, pe temeiul deosebiriilor de limbă între concetățeni și asemănării de limbă cu mai mulți vecini, ca indiferente sub raportul național. Este sau ba vremea noastră, de democrație și de libertate, o epocă în care *consimțământul individului e cerut pentru orice se face cu dânsul*? Și atunci cum pot oare statele cari și așa țin sub ocârmuirea lor, contra consimțământului lor, atâtea mii de oameni, să persevereze tocmai în afirmarea părții mai opuse cerințelor timpului din organizarea lor politică, alipindu-și, împotriva unei convingeri exasperate, arătată prin cea mai devotată luptă, alți oameni cari nu vor să știe de o schimbare a situației lor politice în acest sens? Și oare dacă acești oameni, până atunci cetățeni ai unui stat mic, pe care-l iubiau și de care se simțiau așa de strâns legați și prin influența simțită pe care o puteau exercita asupra soartei lui, oare acești oameni, participând dușmănește la o nouă viață de stat, contribuie ei la întărirea sau la slăbirea, prin discordii neapărate, a acestuia?

Acestea sunt argumente cari se aplică deopotrivă statului mic național și celui al alt.

Dar din faptul că un stat are hotarele lui mai restrânse nu înseamnă că el reprezintă o forță politică inferioară în esența și în menirea sa. O umbră de dreptate s'ar întrevea doar în conflictele de rasă, asupra cărora vom veni și mai departe. Dar, dacă un stat, prin fatalități ce vin dintr'o vreme în care națiunile nu lucrau conștiente pe scama lor, nu cuprinde întreaga nație pe care totuși o reprezintă? E vinovat oare statul român că în el trăesc numai 6.000.000 din cei de două ori atâția pe cari-i cuprinde nația? Și poate fi el condamnat în teorie față de un stat cu o mai mare putere materială actuală? Poate fi el condamnat înainte de a fi ce e merit să fie și de a arăta atunci tot ceea ce poate?

Și, mai departe, în împrejurările de azi e greu să se mănție un popor, în bune împrejurări culturale mai ales, fără ca din viața sa să se fi produs un stat, fie acesta și provizoriu, neîntreg, nedesăvârșit. Dar cu ce drept se răpește *unei națiuni întregi* dreptul

la viață, la viața culturală măcar, ruinându-se statul încă slab, în care ea se oglindește și cu ochii la care luptă pentru eliberare? Prin ce s'a făcut bare și dovada inferiorității *acelei națiuni*? Ori se poate admite ca, pentru motivul că anume împrejurări, cari n'au a face în totul cu valoarea lor etnică, cu folosul lor pentru umanitate, au dat la 7.000.000 de Maghiari supremația în Austro-Ungaria și alianța rasei germane, 12.000.000 de Români să cadă înaintea lor odată cu o dispariție a statului liber român? Ori poate pentrucă acesta a știut să se mănție autonom în componentele sale, Moldova și Țara-Românească, merită el să fie jertfit intereselor Ungariei, care a căzut învinsă de Turci, a trăit în robia lor două secole, a trecut dela această robie la aceea a Habsburgilor, pentru a-și căpăta prin intrigi rolul conducător în monarhie?

Teoria biruinței în războiul fatal a formei omenești superioare e cu totul greșită. Războiul «examen» pentru națiuni e o formulă bună pentru indemnuri morale față de cei cari nu-și dau seamă în deajuns de primejdie,—dar atât. Sau ea poate fi primită admitându-se riscurile și hazardurile tuturor examenelor. Dispoziția bună momentană, norocul în alegerea chestiunilor, atitudinea favorabilă, părtinire în mediul în care se desfășoară lupta. Și, la examenele popoarelor, intervin și alți factori de victorie cari n'au a face de loc cu valoarea combatanților. Chinezii sunt mai mulți decât Iaponezii: ar ajunge oare ca Germania să-i înarmeze și să-i exercite contra celor din urmă pentru ca distrugerea Iaponezilor să poată fi salutăată ca un pas către progres al omenirii? E oare absolut sigur că pretutindeni unde Germanii au înlocuit vechea civilizație romană o forță superioară sub raportul culturii viitoare a biruit pentru folosul omenirii? Nu sunt regimuri pe cari un popor le suferă fără ca, potrivit formulei, așa de ușoare, dar și de ușuratece, să le merite? Personalitățile geniale ori personalitățile fatale pot fi ele create prin valoarea întregului popor din care fac parte și, oricât acest popor ar fi în stare să le facă ori nu locul cuvenit, deciziv pentru toată dezvoltarea națională, se întâmplă oare totdeauna așa? Șiretenia, spionagiul, vânzarea, cruzimea, de sigur factori ai victoriei, sunt oare și semne de superioritate la biruitor? Cine omoară pe om în somn e mai vrednic de a trăi decât dânsul? Sau acel ce sfarmă capul unui rănit, ce sugrumă un bolnav, care peste câteva zile ar putea, în plenitudinea unor puteri, numai momentan slăbite, să-l zdrobească? Otrăvitorul e un mai mare erou decât viteazul pe care l-a împiedecat astfel de a lovi? Din disciplina unor victorioși poate ieși mai

mult pentru omenire decât din independența, din singularitatea celor învinși, și învinși pentru aceasta?

Kleinbetrieb și *Grossbetrieb*... Da, pentru fabricarea de cisme, de funii și de sape, toate la fel, toate ieftene și în măsură cât de mare. Dar oare pentru aceasta se întemeiază societățile omenesti? Ce *Grossbetrieb* eră Cartaginea față de Roma, care nu putea opune la toate elementele de superioritate ale rivalei decât unul singur: omul însuș! Oare pentru producerea în bune condiții tehnice și comerciale a tuturor lucrurilor utile și inutile trăește omenirea? O poate spune cel mai fanatic dintre economiștii cari nu văd decât oameni asudând din greu lângă mașinile lor și contoare pentru plata mărfurilor? Avea poate Tiziano un *Grossbetrieb* pentru tablourile lui, și făcea Mozart muzica sa cu contabilitate dublă?

Nu, arta pleacă toată, ca și cugetarea, din aceste izvoare: individualitate, un mediu particular, caracterizat, care nutrește sufletul fără a-l distruge, *intimitate* și *sinceritate*. Nimic nu poate să-i fie mai fatal decât atmosfera marilor orașe de circulație uriașă, sgomotoasă, confuză, de ațătare nervoasă continuă, de contact direct cu o clientelă, decât acel mediu industrial și comercial care nu se oprește la marginile celei mai nobile producții ideale a spiritului uman. Nu vom aminti republicile italiene, orașele flamande și Anglia Elisabetei (1), ci voi scote din aceste laboratorii ale progresului uman numai esența influenței lor. Legătura cu pământul, cu brazda ori cu zidurile ocrotitoare, inspirația directă și spontană și acea iubire a celor de aproape, totdeauna aceiași, în lumea căroră geniul își desface mai larg aripile. Și voi pune în față stărpiciunea Americii întregi, dela Canada până la Argentina, care n'a dat nici cât Veneția singură, haosul mut pentru artă și gândire al Berlinului actual—Londra știe să se izoleze *acasă*, și ea nu e decât o mare colecție de orașe mici, iar Parisul e firma pentru producția intelectuală a Franței întregi, de unde, din provinciile căreia, îi vin maestrii. Statele mari, create pe baze economice, pe necesități militare, pe considerații de imperialism, pot favoriza o anume producție, dar nu pe aceea cu care omenirea se onorează mai mult.

Cultura, integrală, materială, universală, da,—ca *substrat* al progresului uman și ca sumă matematică a lui. Ea poate exista însă pe deplin prin schimburile internaționale, cari desființează hotarele

(1) V. în această privință și studiul lui James Bryce, în «Informațiile Ligei Culturale», III, n. 1.

de fapt, fără a încălca vreunul. Dar *civilizațiile, fără cari ea nu se poate produce, dezvoltă și menține*, au nevoie de vetrele lor deosebite, de toată bucuria și unirea frățească din jurul lor; marile hale de mâncare și de petrecere pentru oricine se prezintă la ușă, le omorâă cu siguranță. Aceste vetre sunt însă statele mici. Acelea în cari trăesc vechi cunoscuți cari se pot iubi, acelea în cari se cuprind rude cari *trebuie* să se iubească. Acelea cari sunt cu atât mai trainice, cu cât mai puternic bate în ele inima unei națiuni. Iar națiunile, chiar cele cari, în rassa albă, au dat mai puțin, sunt un rezervoriu nesecat de energie nouă particulară și necesară tuturor. Selecțiunea prin forță se oprește la limitele umanității. Dincolo de dânselle este întrecerea unui drept care va fi din ce în ce mai mult și o morală. El poate înfruntă războaiele, cu toate teoriile, boli ale cugetării, pe cari, ca pe alte boli molipsicioase, le târesc după ele. Dar el nu trăește *din* războaie, și încă mai puțin *pentru* războaie.

Știu bine că toate argumentele noastre nu vor opri dezvoltările momentane ale forței și asaltul momentan al apetiturilor. A înghiți nu înseamnă însă a distruge, a mistui, a preface. Și poate că această foame sălbatecă a statelor bine nutrite și cari vreau să mănânce mai departe e tocmai mijlocul pe care natura-l întrebuințează pentru a le distruge *pe dânselle*, prin excesele fatale ale lăcomiei lor, prin otrăvurile urii învinșilor pe cari le introduc în organismul lor.



Un ofițer român în oastea lui Carol al XII-lea. — Câteva note, — de <i>N. Iorga</i>	—,20
Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți, de <i>D. A. Sturdza</i>	2.—
Notă despre un studiu al d-lui Millet, de <i>I. Kalinderu</i>	—,20
Insemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor și pentru folclorul românesc, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Norma ponderală dela Perinthus, de <i>M. C. Sutz</i>	—,20
Un manifest românesc tipărit cu litere latine al Împăratului Leopold I din anul 1701, de <i>I. Ursu</i>	—,30
Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII, de <i>Dr. Silviu Dragomir</i>	2.—
Memoriu despre documentele cartografice privitoare la războiul din 1787—1791, de <i>N. Docan</i>	1,20
XXXV.—Desbaterile Academiei în 1912—1913	5.—
XXXV.—Memoriile Secțiunii Istorice.	8.—
Plângerea lui Ioan Sandu Sturza Vodă împotriva sudiților străini în Moldova, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Din ținuturile pierdute. Boieri și răzeși în Bucovina și Basarabia în cele dintâi decenii după anexare, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Câteva știri nouă privitoare la Istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Două plângeri ale episcopului de Râmnic Galați, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Versuri nouă ale lui Ienăchiță Văcărescu, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Barbu Știrbei ca educator, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Insemnătatea lucrărilor Comisiunii europene dela gurile Dunărei, 1856 la 1912, de <i>Dimitrie A. Sturdza</i> . I, 1856 la 1866	—,30
— II. 1866—1905	—,50
— III. 1894—1912	1.—
Patrahirul lui Alexandru cel Bun: Cel dintâiu chip de Domn român, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Ucraina moldovenească, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Monete inedite din orașele noastre pontice, de <i>M. C. Sutz</i>	—,50
Condițiunile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Bătăliile dela Gwozdziec și Obertyn (1531), de <i>I. Ursu</i>	—,50
Descoperiri nouă în Scythia minor, de <i>V. Pârvan</i>	2.—
Ideile de legi și de prevedere, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Principele ardelean Acațiu Băresai și Mitropolitul Sava Brancovici, de <i>Dr. Ioan Lupas</i>	—,30
Tom. XXXVI.—Desbaterile Academiei în 1913—1914	5.—
XXXVI.—Memoriile Secțiunii Istorice.	20.—
Armenii și Români: O paralelă istorică, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Știri nouă din Dacia Malvensis, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Privilegiul lui Mohammed al II-lea pentru Pera (1-iu Iunie 1453), de <i>N. Iorga</i>	—,50
Castrul dela Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Ostași dela Prut cu un nou act dela Alexandru cel Bun. — Răzeși româșcani, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Ceva despre Episcopul maramurășan Iosif Stoica. — Câteva fragmente de vechi Cazanii românești, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Istoria Evreilor în țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Vasile Lupu ca următor al Împăraților de răsărit în tutelarea patriarhiei de Constantinopole și a Bisericii ortodoxe, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Clopotul dăruit de Caragheorghe, întemeietorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cetatea Ulmetum, II 1. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>	3.—
Cetatea Ulmetum, II 2. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>	2.—
Dela Cetatea Tropaeum-Adamclisi: Basilica-cisternă. Studiu arheologic, de <i>G. Murnu</i>	1.—
Două inscripții nouă găsite la Mănăstirea Bistrița (Neamț), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Muntele Athos în legătură cu țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Din influențele politice europene asupra Istoriei noastre (Moise Vodă, 1529 Martie—1530 August), de <i>I. Ursu</i>	—,20
Steagul lui Mihnea Vodă Radul în muzeul istoric din Belgrad, de <i>N. Iorga</i>	—,50

Analele Academiei Române.

L. B.

Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea, de <i>N. Docan</i>	2.—
Contribuții documentare la Istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Nifon II, Patriarhul Constantinopolului, de <i>Diaconul Dr. Nic. M. Popescu</i>	—,80
Renegați în trecutul țărilor noastre și al neamului românesc, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Sedința Academiei Române dela 1 Maiu 1914, de <i>D. A. Sturdza</i>	—,60
Fundațiuni religioase ale Domnilor Români în Orient, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Fundațiunile Domnilor Români în Epir, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Un act românesc privitor la începătorul culturii bulgare Dr. Veron, de <i>N. Iorga</i>	—,20
O hartă a Țerii-Românești din c. 1780 și un geograf dobrogean, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Nouă documente basarabene, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Situațiunea internațională a Principatului Țerii-Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de <i>Ioan Radonić</i>	—,30
Correspondența Domnilor și Boierilor români cu Metternich și cu Gentz între anii 1812—1828, de <i>Ioan C. Filitti</i>	—,50
Stălpul lui Mihail Racoviță Vv. în Bucovina, de <i>Teodor V. Stefanelli</i>	—,50
Veneția în Marea Neagră, I: Dobrotici, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Veneția în Marea Neagră, II: Legături cu Turcii și cu creștinii din Balcani dela lupta dela Cosovo până la cea dela Nicopole (1389—96), de <i>N. Iorga</i>	—,50
Tom. XXXVII. — Desbaterile Academiei în 1914—1915	(Sub presă).
„ XXXVII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	(Sub presă).
Veneția în Marea Neagră. III: Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor, de <i>N. Iorga</i>	—,80
Pilda bunilor Domni din trecut față de școala românească, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu și scopurile Academiei Române, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Opera de istorie a Regelui Carol, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Neamul Agarici, Răzeși fălcieni și vaslueni, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Imperialismul austriac și cel rus în dezvoltare paralelă, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Din legăturile noastre cu sârbii, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Privilegiile șangăilor dela Târgu-Ocna, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cetatea Ulmetum. III. Descoperirile ultimei campanii de săpături din vara anului 1914, de <i>Vasile Pârvan</i>	(Sub presă)
Câteva știri despre comerțul nostru în veacurile al XVII-lea și XVIII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20